

BEKİR ÇOBANZÂDE* →

A.K. Aliekberof-R.H. TAĞIYEV

Çeyiren: Prof. Dr. Hüseyin AYAN**

Son 20-30 yılda, Sovyetler Birliğinde Türkoloji'nin gelişmesinde büyük rol oynayan Prof. Bekir ÇOBANZÂDE, Türk Dili ve Edebiyatı sahasının mükemmel uzmanı, tanınmış bir filolog olarak 90. yılını doldurmuştur.

Bekir Vahab oğlu ÇOBANZÂDE, 15 Mayıs 1893 de eski Tabrik vilâyetinin Karasupazarı kasabasında, çobanlıkla geçinen bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Doğduğu kasabada ilk ve ortaokulu bitirdikten sonra Bekir Çobanzâde, 1908 yılında İstanbul'a, tahsiline devam için gitti. Liseyi orada okudu. Üniversitenin Arapça ve Fransızca kurlarına devam etti. 1914 yılında Budapeşte (Macaristan) Üniversitesinin Dil ve Tarih Fakültesine girdi. Orada Türk, Fin-Ugor ve İbrani dilleri hölümünü ikmal etti. Hocaları arasında İ.Golsiyer ve Ü. Nemet gibi şarkiyatçılar vardır. Bekir Çobanzâde, 1920 yılında, "Codex Cumanicus" üzerine hazırladığı doktora tezini başarıyla müdafaa ederek "Doktor" ünvanını aldı.

1920 yılında memleketine dönen B.Ç., Simferopol'daki Dil kürsüsünde doçent, 1922'de Doğudilleri Fakültesinde profesör ve 1924'te de Kırım Üniversitesinin rektörü oldu. Onun Üniversitedeki dersleri arasında, Türkçe'nin mukayeseli grameri hakkındakiler bilhassa önem taşırlar.

1925 yılının sonbaharında Bakû'ya gelerek Türk Alfabetinin yenilenmesinde görev alan komiteye başkanlık etti. Azerbaycan Devlet Üniversitesinin Azerbaycan Dil ve Edebiyatı Kürsüsü profesörü ve Üniversitenin Doğu Dilleri Fakültesi dekanlığını yaptı. "Azerbaycan'ı İnceleme ve Araştırma Cemiyeti"nde de çalıştı.

B.Ç.'nin, 1926 yılında Bakû'daki Birinci Türkoloji Kongresi'nin toplanmasında büyük emeği geçti. Burada "Türk Lehçeleri Arasındaki Kar-

* Sovetskaya Türkolojiya adlı dergiden tercüme edilmiştir.

** Fırat Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Öğretim Üyesi

Karşılıklı İlgiler" adlı tebliğini sundu. Ayrıca Türk-Tatar ilmi terminolojisinin prensiplerinin ne olmasının gerektiğine parmak basan ikinci tebliğini sundu.

B.Ç.'nin Türk Lehçelerinin Alfabesinin geliştirilmesi, imlâsı ve tatbikî terminolojisi hususunda büyük emeği geçmiştir.

1927 yılında B.Ç., "Sovyetler Birliği Yeni Alfabeler Merkez Komitesi"ne seçildi. 1928'de ise Moskova'daki Doğu Halkları Enstitüsü azalığı yanında, 1929'da Azerbaycan'ın Pedagoji ve Psikoloji sahasında Devlet İlmî Araştırma Enstitüsü'nün faâl azası idi. 1925-1933 yılları arasında B.Ç. Azerbaycan terminoloji komitesinin yöneticisi, daha sonra başkan vekili ve komisyon başkanlığında görünmektedir.

1930-1934 yıllarında B.Ç., Fergana'daki Devlet Enstitüsü'nün Özbek Dili ve Edebiyatı kürsüsünün başındadır. 1935 yılında Özbek Devlet Üniversitesi'nde ve Buhara Pedagoji enstitüsünde dilciliğinin esasları üzerine dersler verdi.

1932 yılında B.Ç., Sovyetler Birliği İlimler Akademisi'nin Kafkaslar şubesinin Azerbaycan kısmına aza seçildi. 1935'te ise Sovyetler Birliği İlimler Akademisi'nin Azerbaycan şubesi faâl azalığı ile tanınmış Fransız lengüistikçisi A. Meye'nin teklifi üzerine Paris Lengüistikçiler Cemiyeti fahri azalığına seçildi.

B.Ç.'nin edebî ve sanat hayatı biyografisi, 1905'lerde edebiyat konularında gösterdiği dirayeti ile başlar. İlk eseri 1911 de yayınlandı.

B.Ç.'nin Türk Dili hakkındaki ilmi araştırma ve incelemeleri 150'den fazladır: Büyük sayıda makale, tenkid, notlar vs. gibi olup ilmi ve ilmi metodlar karakteri taşırlar. Bunlar Rusça, Macarca, Almanca, Fransızca ve Türkçe (Azerbaycan, Kırım-Tatar, Özbek, Tümen, Kazak lehçelerinde) yayınlanmışlardır. Bu büyük âlim, ana dilinin yanında Rusça, Ermenice ve Gürcüce gibi Sovyetler Birliğinde konuşulan dillerin hepsini rahatça konuşup, yazardı. O, yabancı dillerden Macarca, Çekçe, Lehçe, Almanca, Fransızca, Arapça ve Farsça'yı da fevkalâde bir şekilde biliyordu.

B.Ç.'nin ilmi mirası, geniş ve çok çeşitli konuları ihtiva eder. Onun, teorik konular kadar pratik hususlar da ilgisini çekmiştir. Türk filolojisinin karşılıklı en dar alâkaları yanında en hususi konuları, dil bilgisinin umumî ve hususi meseleleri meşguliyet sahasıdır.

B.Ç.'nin 20-30 yaşları arasındaki çalışmaları çok bereketlidir. Türkolojinin bu yorulmaz âlim ve teşkilâtçısının ilgilenmediği bir filo-

loji disiplini veya Türk lengüistiğinin her hangi bir dalının bulunduğu söylenemez. Bunun en güzel delilini çalışmalarının aşağıdaki listesi verebilir:

- 1- *Rusya Tatarlarının Kültür Hayatının Gelişmesi üzerine bir Deneme*, 1915.
- 2- *Türk Edebiyatında Yeni Akımlar*, 1916
- 3- *Türk-Tatar Dilindeki Gazeteciliğin Gelişmesinde Temel Meseleler*, 1918,
- 4- *Türk-Tatar Dilinin Aktüel Meseleleri*, 1923.
- 5- *Kırım Tatarcasının Grameri Hakkında İlmî bir Deneme*, 1924.
- 6- *Türk-Tatar Dilbilimine Giriş*, 1924,
- 7- *Kumukça Üzerine İlk Haberler*, 1925.
- 8- *Fuzûlî'nin Dili Üzerine*, 1925,
- 9- *Türkçe (Azerbaycan) nin Öğretilmesinde Metod*, 2 c., 1. c., 1925, İkinci cild: 1927,
- 10- *Kumukların Dili ve Sözlü Edebiyatı Üzerine Etüdler*, 1926,
- 11- *Rursyadaki Şarkiyat İlmî Araştırmalarının ve Müesseselerinin Gelişmesi Tarihi Üzerine bir Deneme*, 1926,
- 12- *Nevâî'nin Dili Üzerine*, 1926,
- 13- *Kumukların Dili ve Sözlü Edebiyatı Notları*, 1927,
- 14- *Türk-Tatar Diyalektolojisi* (1927),
- 15- *V. TOMSEN* (1927),
- 16- *Türk (Azerbaycan) Dili-Gramer* (1928),
- 17- *Lügat ve Onun Organizasyonu* (1928),
- 18- *Azerbaycan Türk Edebiyatı Üzerine Umumî Deneme*, (1928)
- 19- *A.N. SAMOYLOVIÇ* (1928),
- 20- *Alfabenin Birleştirilmesinin Temel Meseleleri* (1929),
- 21- *Azerbaycan Türk Edebiyatının Yeni Dönemi* (1930).
- 22- *Azerbaycan Türk Dilinin İlmî Grameri* (1930),
- 23- *Yabancı Dil Öğretiminin Temel Metodu Meseleleri*, (1932).
- 24- *Azerbaycan Türk Dilinin İlmî Grameri Meseleleri*, (1932).

- 25- *Azerbaycan Türk Edebî Dilinin Devrelere Ayrılması Üzerine Deneme*, (1932),
- 26- *Özbek Dilinin (Türkçesinin) Öğretiminin Temel Metodu*, (1932),
- 27- *Karaçay-Balkar Dili Üzerine Notlar* (1932),
- 28- *Türkçe'de Belirlilik (ma'lûmluk) Meseleleri* (1933),
- 29- *Şah İsmail Hatâyî'nin, XVI-XVII. Yüzyıllarının Dili Karakteristiğine Bağlı Olarak, Dili ve Edebî Sanatı Üzerine*, 1933 (Yazma halinde).
- 30- *Lenin ve Dilbilimi* (1933).
- 31- *İbni Mühennânın Türk Grameri* (1933),
- 32- *Türk Dilinde Gramer Kategorileri Meseleleri*, (1934),
- 33- *Leylâ ile Mecnûn Konusunun Tarihine Doğru*, (1934),
- 34- *Şehnâme ve Dünya Epik Edebiyatı*, (1934),
- 35- *Engels ve Dilbilimi*, (1935),
- 36- *Kitâb-ı Dedem Korkut'un Edebî-Lengüstik Tahlili*, (1935). Yazma halinde.
- 37- *Azerbaycan SSC'de Dil Kuruculuğu*, (1936), H.K. Bahiroğlu ile birlikte.

B. Çobanzâde'nin ilmi çalışmalarına dair çıkarılan bu liste özeti de göstermektedir ki, onun eserleri bugün de önemini muhafaza etmektedir. Onların ihata, ilmi kullanımı, memleket ve Sovyet Türkolojisi tarihindeki yerlerini tayin meselesi, bizim Türkologlarımızın önünde duran şerefli bir hedef olmalıdır.

(Kardaş Edebiyatlar, 1983)